

การศึกษาเกี่ยวกับชีวิต และความรู้สึกของผู้คนในงานเขียนเชิงสารคดี
ช่วง พ.ศ. 2515 – 2516 ของ 'รงค์ วงษ์สวรรค์

The Study of People's Life and Emotion in Rong Wongsawan's
Nonfiction Writings B.E. 2515 – 2516

ภูวดล ศรีวิไล

Puwadon Sriwilai

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Faculty of Humanities Chiang Mai University, Thailand

Email: puwadon.sri@gmail.com

Received July 7, 2022; Revised August 16, 2022; Accepted August 29, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษางานเขียนเชิงสารคดีของ 'รงค์ วงษ์สวรรค์ จำนวนสามเล่ม ได้แก่ ตาคลี น้ำตา ไม่มีเสียงร้องไห้, สัตหีบ ยังไม่มีลาก่อน และชุมทางพลอยแดง โดยศึกษาความเปลี่ยนแปลงของชีวิตของผู้คน และอารมณ์ความรู้สึกในงานเขียนดังกล่าวซึ่งอยู่ในช่วงเวลา พ.ศ. 2515 ถึง พ.ศ. 2516 โดยพบว่าการนำเสนอความเปลี่ยนแปลงสำคัญสามส่วน อันได้แก่ ส่วนที่หนึ่ง ชีวิตของผู้คนที่เคลื่อนย้ายไปแสวงหาโอกาสในพื้นที่ ๆ มีฐานทัพของทหารอเมริกัน และพื้นที่เหมืองพลอย ผ่านการเปลี่ยนวิถีคิด และสร้างเครือข่ายทางอาชีพแบบผู้ประกอบการ ส่วนที่สอง นำเสนออารมณ์ความรู้สึกของผู้คนในเรื่องของความหวัง และการคิดถึงบ้าน และส่วนที่สาม นำเสนอภาพของความขัดแย้งของระบอบคุณค่าและระบอบอารมณ์ความรู้สึก กับอาชีพและวิถีชีวิตที่ถูกมองว่าไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม ซึ่งทั้งสามส่วนช่วยให้เห็นภาพประวัติศาสตร์หน้าหนึ่งของความเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวของวิถีชีวิต และอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนในช่วงเวลาดังกล่าว

คำสำคัญ: 'รงค์ วงษ์สวรรค์; งานเขียนเชิงสารคดี; อารมณ์ความรู้สึก

Abstract

The article was based on the study concerning three nonfiction books by Rong Wongsawan: Takhli Tear without Cry, Sattahip don't say goodbye, Ruby's junction which considered the lives and emotions of people in his books during BE 2515–2516. The findings contained three important changes. First, they reflected on the lives of people who were moving on in search of a better life in the area of the American base and gemstone mine, changing their minds and forming a network as entrepreneurs. Second, the aspect introduced the emotion of the people in the cases of hope and nostalgia. Third, introduced conflict of value system and emotional regimes to their profession and the life that seemed not to be accepted by society. These three aspects were deemed to shed light on a better image of the changing moments of people's lives and emotions during that period.

Keywords: Rong Wongsawan; nonfiction book; emotional

บทนำ

“การทำความเข้าใจ ทำความรู้จัก(ทั้งแก่ผู้เขียนและผู้อ่าน) ในสถานการณ์ไม่ทางไกล จากตัวเรา มองดูด้วยสายตาคนเดินถนน พูดคุยกับผู้คนซึ่งต่างเดินมาทั้งบนถนนหลายสาย เพื่อที่จะเป็นนักธุรกิจบนขาอ่อน เมียเช่า พาร์เทนเนอร์ คนขายข้าวแกง บาร์เทนเดอร์ หรือแม้แต่ ขโมย ถ้าเป็นไปได้ ชีวิตของผู้คนในแต่ละแขนงอาชีพ ไม่ใช่บทเรียนอันน่าใคร่ครวญเท่านั้น หากยังมีความหมายต่อไปถึงความมั่นคงในบางอย่างซึ่งเราเรียกว่าคุณธรรม และ ฯลฯ อื่นอีกของ สังคม” (Wongsawan, 2009)

‘รงค์ วงษ์สวรรค์ หรือ ณรงค์ วงษ์สวรรค์ ได้รับการคัดเลือก และประกาศเชิดชูเกียรติให้เป็น ศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ จากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติในปี พ.ศ. 2538 เนื่องจากความโดดเด่น และความสำเร็จในการเป็นนักเขียน ผ่านการรังสรรค์งานวรรณกรรมจำนวนมาก ในงานเขียนของ ‘รงค์ ยังมีเอกลักษณ์พิเศษที่มักเขียนถึงเรื่องราวเกี่ยวกับ ผู้หญิงขายบริการ นักเลง และชีวิตผู้คนที่เปรียบเสมือนสิ่งบ่งชี้หรือร่องรอยสำหรับความรู้สึกของสังคม โดยการใช้เทคนิคการเขียน และโครงเรื่องที่มีลักษณะเสียดสี และเต็มไปด้วยตลกร้าย ซึ่งงานเขียนของเขาไม่ได้ประกาศการต่อสู้ทาง “การเมือง” โดยตรง (Benedict, 2010) แต่งานเขียนของเขากลับส่งผลให้เกิดการตีความ และรับรู้เกี่ยวกับความจำเป็นบนเงื่อนไขต่าง ๆ ทางชีวิตของผู้คนเหล่านั้นใหม่ ซึ่งเป็นการท้าทายต่อการรับรู้ที่เป็นกระแสหลัก เช่นการเขียนบรรยายประกอบภาพชุด ขยายชีวิตจากกองขยะ ธารน้ำคร่ำ และ ถ้ำอารมณ์อันขุ่นมัว ที่

ปรากฏภาพความเป็นอยู่ของชุมชนแออัดย่านดินแดนในช่วงต้นทศวรรษ 2500 ซึ่งได้กระตุ้นเตือนผู้คนให้หันกลับมาตั้งคำถามต่อสภาพสังคมไทยอย่างมาก

สำหรับการศึกษาด้านวรรณกรรมแล้วนับว่างานเขียนนวนิยาย และเรื่องสั้นของ 'รงค์ วงษ์สวรรค์' ได้รับการพูดถึง และได้รับความสนใจในการศึกษามาก แต่งานเขียนเชิงสารคดีของ 'รงค์ วงษ์สวรรค์' โดยเฉพาะงานเขียนเชิงสารคดีที่ตีพิมพ์ในห้วงปี พ.ศ. 2515-2516 จำนวนสามเล่ม อันได้แก่ ตาคลี น้ำตาไม่มีเสียงร้องไห้, ลัดทึบ ยังไม่มีลาก่อน และชุมทางพลอยแดง กลับไม่ถูกหยิบยกมาพูดถึง และนำมาศึกษา

ความน่าสนใจในงานเขียนเชิงสารคดีของ 'รงค์ วงษ์สวรรค์' ชูุดังกล่าวอยู่ที่การเข้าไปสัมผัสภาพ และบันทึกชีวิตของผู้คนในช่วงเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อของสังคมไทย ซึ่งเป็นช่วงปลายสมัยของการพัฒนาของรัฐบาลเผด็จการในช่วงต้นทศวรรษ 2500 ซึ่งเกิดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน โดยได้รับทุน และงบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกาเพื่อมุ่งหวังให้ไทยเป็นปรการด้านการเคลื่อนของอุตสาหกรรมสังคมนิยมที่กำลังไหลบ่ามายังภูมิภาคนี้ โดยกระบวนการดังกล่าวได้นำความเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมไทยอย่างไพศาลทั้งในส่วนของการขยายตัวของการพัฒนาเมือง และการขยายอำนาจรัฐไปยังชนบทอย่างเข้มข้น ซึ่งผลของการขยายถนนหนทาง และการขยายตัวของ การรับสื่อ และข้อมูลข่าวสาร ได้ก่อให้เกิดการเคลื่อนย้าย และเดินทางออกจากท้องถิ่นเพื่อแสวงหาโอกาสทางชีวิตที่ดีขึ้น โดยการเคลื่อนของผู้คนในชนบทไปทำงานในเมืองค่อย ๆ ขยายตัวขึ้นตามการพัฒนาที่มีลักษณะกระจุกอยู่ในเมืองเป็นสำคัญ

ประกอบกับสารคดีทั้งสามเล่มยังนำเสนอลักษณะความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่เฉพาะ เนื่องจากสภาพการณ์ในสมัยต้นทศวรรษ 2500 ประชากรส่วนใหญ่ของไทยยังทำอาชีพส่วนใหญ่เกี่ยวกับการกสิกรรมเป็นหลัก แต่สำหรับตาคลี และลัดทึบ (ในฐานะเมืองที่มีการตั้งฐานทัพของสหรัฐอเมริกา) และหนองบอน (เมืองที่มีทรัพยากรธรรมชาติราคาสูงอย่างพลอย) เป็นหนึ่งในภาพแทนของการเปลี่ยนแปลงชนบทไปเป็นเมือง อันเป็นผลมาจากการเคลื่อนของกระแสเงินสดจำนวนมากในพื้นที่ โดยเม็ดเงินดังกล่าวมาจากการลงทุน และการบริโภคในอัตราสูง ซึ่งต่างไปจากลักษณะของชนบทอื่นของไทยที่อยู่ในสภาพที่มีการหมุนเวียนกระแสเงินสดต่ำ ยกตัวอย่างเช่นในกรณีของตาคลี จากการสำรวจข้อมูลการประกอบอาชีพของผู้คนในช่วงก่อนการเข้ามาตั้งฐานทัพอเมริกันนั้นส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเพาะปลูกพืชไร่ ทำนาข้าว และปลูกผลไม้เป็นหลัก (Wongpuapan, 1972) แต่ภายหลังการตั้งฐานทัพสหรัฐอเมริกาได้เปลี่ยนแปลงทิศทางการประกอบอาชีพของผู้คนในตาคลีอย่างมาก ในงานศึกษาของวีรประวัติ วงศ์พัวพันธุ์ ได้ให้ภาพของการเกิดขึ้นของงานใหม่ ๆ และการตอบรับต่ออาชีพเหล่านั้นอย่างคึกคัก ว่า “ชาวชนบททั้งชายหญิงที่ตาคลีและจากจังหวัดใกล้เคียง เช่น ชัยนาท อุทัยธานีต่างก็ละทิ้งไร่นาหลังไถลกันเข้าไปสมัครทำงานในค่ายทหารอเมริกันเป็น กรรมกรแบกหาม ช่างปูน ช่างไม้ ช่างไฟฟ้า และคนรับใช้ ได้ค่าจ้างประมาณชั่วโมงละ 3-4 บาท แล้วแต่ชนิดของงาน...” (Wongpuapan, 1972)

ดังนั้นการศึกษานี้จึงต้องการทำความเข้าใจกับชีวิต และอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนที่นำเสนอผ่านงานเขียนเชิงสารคดีสามเล่มของ 'รงค์ วงษ์สวรรค์ ในช่วงพ.ศ. 2515-2516 อันได้แก่ ตาคลี น้ำตา ไม่มีเสียงร้องไห้, สัตหีบ ยังไม่มีลาก่อน และ ชุมทางพลอยแดง เป็นหลักฐานในการศึกษาความเปลี่ยนแปลงในอดีตโดยใช้วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ (History approach) ซึ่งมีวัตถุประสงค์สำคัญสองประการ

ประการที่หนึ่งคือการพิจารณางานเขียนของ 'รงค์ วงษ์สวรรค์ทั้งสามเล่มเพื่อทำความเข้าใจกับความเปลี่ยนแปลงของอาชีพ และชีวิตผู้คนในช่วงพ.ศ. 2515 และ พ.ศ. 2516 ซึ่งในงานเขียนชุดนี้ได้บันทึกความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสัตหีบ(ชลบุรี), ตาคลี(นครสวรรค์) ในฐานะเมืองที่มีฐานทัพของสหรัฐอเมริกา และหนองบอน(ตราด) ในฐานะเมืองของการทำเหมืองพลอย โดยทั้งสามพื้นที่ได้กลายเป็นพื้นที่ทางโอกาสแบบใหม่ ที่กลายเป็นความหวังของผู้คนซึ่งได้เคลื่อนย้ายเข้าไปแสวงโชค ที่ซึ่งการแสวงหาดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงวิถีคิด และชีวิตของพวกเขาไปอย่างไร

ประการที่สองคือการศึกษา และวิเคราะห์อารมณ์ความรู้สึกของผู้คนที่ปรากฏชัดเจนในงานเขียนเชิงสารคดีทั้งสามเล่มของ 'รงค์ วงษ์สวรรค์ เพื่อทำความเข้าใจกับมาตรฐานอารมณ์ความรู้สึกของยุคสมัยที่มีปฏิสัมพันธ์เคลื่อนไหวไปกับการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคม ซึ่งส่วนหนึ่งนำไปสู่ความขัดแย้ง และไม่ลงรอยกันของระบอบคุณค่า และระบอบอารมณ์ความรู้สึกในสังคม

โดยเนื้อหาจะแบ่งออกเป็นสามส่วนคือ ส่วนแรกนำเสนอความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับชีวิต และอาชีพของผู้คน ส่วนที่สอง นำเสนอการเปลี่ยนแปลงของอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับชีวิต และอาชีพ นำไปสู่การรู้สึกถึงความหวัง และการคิดถึงบ้าน ส่วนที่สาม นำเสนอความขัดแย้งของความรู้สึกอันมาจากวิถีชีวิต และอาชีพที่ไม่ลงรอยกับมาตรฐานของระบอบคุณค่า และความรู้สึกในสังคม

ความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับชีวิต และอาชีพของผู้คน

ความเคลื่อนไหวของชีวิตผู้คนในงานเขียนเชิงสารคดีของ 'รงค์ วงษ์สวรรค์ ปรากฏภาพความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับชีวิตของผู้คนอย่างเด่นชัดสามประการ ได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับอาชีพ สองการเปลี่ยนแปลงความคิดไปสู่ความคิดแบบผู้ประกอบการ และสร้างเครือข่ายของการทำงาน และสามารถขยายตัวของอำนาจรัฐไปยังพื้นที่ชนบท ซึ่งทั้งสามประการจะช่วยให้เรามองเห็นความเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวของผู้คนในช่วงเวลาปลายสงครามเวียดนามภายใต้อิทธิพลของสหรัฐอเมริกา ปลายยุคการปกครองของรัฐบาลคณะปฏิวัติ และก่อนการเกิดขึ้นของเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ ในอีกแง่มุมหนึ่งได้ชัดเจนขึ้น ดังที่ จรูญพร ปราบักษ์ประลัย กล่าวว่า "...ในงานเขียนเชิงสารคดี เขามักทำให้ผู้อ่านรู้สึกเหมือนมีเขาประทับอยู่ข้าง ๆ พาไปยังสถานที่ต่าง ๆ ซึ่ให้สัมผัสชีวิตของผู้คน เรื่องราวของสถานที่ และบอกความรู้สึกนึกคิดของเขาต่อสิ่งที่ผ่านเข้ามาอย่างสยดสยองให้ฟังอย่างหมดเปลือก" (Parapakpralai, 2008)

การเกิดขึ้นของโอกาสใหม่ ๆ และการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับอาชีพ

สำหรับการมีชีวิตและการประกอบอาชีพ ในช่วงต้นทศวรรษ 2500 (และจนถึงปัจจุบัน) วิถีชีวิตบางอย่างก็ยังถูกมองว่าด้อยต่ำ ไม่ถูกต้อง และแน่นอนว่าไม่ถูกยอมรับให้เป็น “อาชีพ” การทำงานในธุรกิจกลางคืนถูกมองว่าเป็นธุรกิจสีเทาเสมอไม่ว่าจะด้วยการมองจากมาตรฐานทางอาชีพ หรือมุมมองทางศีลธรรม และสำหรับการชดเชย และค่าชดเชย ได้ก่อให้เกิดการสร้างเครือข่ายอุปถัมภ์ระหว่างพ่อค้าพลอย และนักชดเชยที่พูดคุ้ย ต่อบริษัทด้วยลัทธิ และกระสุนปืน แต่งานเขียนของ ‘รงค์ได้แสดงให้เห็นอีกมุมหนึ่งที่ต่างออกไป

งานเขียนของ ‘รงค์ได้ชี้ชวนให้เราพิจารณาถึงสภาพของค่าตอบแทน และความเป็นอยู่อันยากลำบาก อันเป็นสาเหตุสำคัญอันหนึ่งที่ทำให้ผู้คนนั้นอพยพออกมาหางานทำ และแสวงหาโอกาสอื่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งจะเห็นได้จากการพูดถึงความเข้าใจเกี่ยวกับผู้หญิงที่เดินทางจากบ้านเกิดมาทำงานบริการ ซึ่งโดยความรู้ทั่วไปมักจะมองว่าพวกเธอเดินทางมาจากอำเภอบางอำเภอในทางภาคเหนือ และภาคอีสาน แต่คำกล่าวของนักธุรกิจกลางคืนกลับแย้งว่า

“เมียเช่า และผู้หญิงบริการทุกประเภท คนส่วนมากมักคิดว่ามาจากลำเนาถิ่นดารทางภาคอีสาน และบางจังหวัดบางตำบลทางภาคเหนือ” โดยเขาอ้างถึงการอ่านทะเบียนประวัติที่ “ผู้หญิงพวกนี้มาจากหลายจังหวัดด้วยกัน สุพรรณฯ อยุธยา ราชบุรี หรือแม้แต่จังหวัดทางภาคใต้ ซึ่งเคยเชื่อกันว่าไม่เคยมี เทบทุกจังหวัดแหละครับ คุณอย่าลืมนะว่าในแต่ละจังหวัดต้องมีตำบลห่างไกล และความเป็นอยู่ฝืดเคือง...” (Wongsawan, 2009)

คำกล่าวข้างต้นได้สะท้อนสถานะของการกระจายการพัฒนา และกระจายรายได้ที่เต็มไปด้วยความเหลื่อมล้ำสูงของสังคมไทยในช่วงเวลานั้น และแน่นอนว่าความเป็นอยู่ และคุณภาพชีวิตที่แตกต่างกันทำให้ผู้คนในชนบทจำเป็นต้องแสวงหาความเป็นอยู่ และโอกาสทางชีวิตที่ดีขึ้น ความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้ ปรากฏชัดเจนเมื่อเทียบกับค่าครองชีพ การทำงานหนักแต่ได้รับค่าตอบแทนน้อยได้ผลักดันให้ผู้คนคิดถึงทางเลือกทางอาชีพอื่นที่แม้จะเป็นงานที่หนัก มีความเสี่ยงสูง แต่กลับให้ผลตอบแทนที่สูงกว่าปกติมาก ดังจะเห็นได้จากการอธิบายความคับข้องใจของหญิงสาวคนหนึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับค่าครองชีพเมื่ออพยพเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ ว่า

“การเป็นคนใช้เงินเดือน 150 บาทตามบ้านคนชั้นกลางในกรุงเทพฯ มันไม่ยุติธรรมอย่างยิ่งในขณะที่ลิปสติกอย่างเลวที่สุดราคาแท่งละ 12 บาท กระโปรงหรือสแล็คส์ที่แขวนขายตามตลาดราคาเกินกว่า 40 บาท ค่าชมภาพยนตร์โรงชั้นสอง 5 บาท

การทำงานตามร้านอาหารเงินเดือนราว 200 บาท และหล่อนทำงานวันละเกินสิบชั่วโมง...แม้ว่าทางร้านมีที่นอนให้ มีอาหารให้กินสามมื้อ แต่เงินเพียงเท่านั้นมันไม่เพียงพอสำหรับชีวิตที่กำลังเปล่งปลั่งราวดอกไม้ได้น้ำค้าง ความคับแค้นสะสมเป็นตะกอนในหัวใจ” (Wongsawan, 2009)

และความคับข้องใจของชายหนุ่มผู้พลัดออกจากงานในโรงเลื่อยไม้ออกมาแสวงหางานใหม่ว่า “มันเป็นเรื่องอะไรที่ผมจะตกงานเป็นเสมียนโรงเลื่อย เงินเดือนเจ็ดร้อยห้าสิบบาท” ชายหนุ่มอายุราว ยี่สิบหกพูด...แล้วเขาก็พูดต่อมาว่า “ผมเพิ่งมาถึงได้สองวัน กำลังเดินทางมาหาช่าง แต่ผมไม่เลือกงาน ครับ ใครเขาทำอะไรกันได้อะไรผมก็ต้องทำได้” เขาเติมน้ำชาลงในแก้วโอเลี้ยง แล้วยิ้มอย่างมีความหวัง แวว ในตาบึกบึน” (Wongsawan, 2009)

ดังนั้นการเกิดขึ้นของโอกาสใหม่ ๆ ในการที่จะได้รับค่าจ้าง และค่าตอบแทนที่สูงมากเมื่อเทียบกับค่าตอบแทนที่ไม่เพียงพอเมื่อทำงานในห้องถิ่นของตนจึงกลายเป็นโอกาสที่จะเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิต แต่สำหรับสังคมไทยในช่วงต้นทศวรรษ 2500 แม้ได้มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และความพยายามในการขยายการศึกษา และการสาธารณสุขออกไปอย่างมาก แต่โอกาส และผลประโยชน์จากการลงทุนของรัฐบาลกลับกระจุกอยู่ในพื้นที่เขตเมืองใหญ่เป็นสำคัญ ดังนั้นสำหรับผู้คนในชนบทโอกาสเหล่านั้นดูไม่ใช่เรื่องง่ายนักที่จะไขว่คว้า

การเคลื่อนไหวตอบโต้อุดมการณ์คอมมิวนิสต์ของสหรัฐอเมริกาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเลือกไทยเป็นจุดหมายสำคัญในการวางยุทธศาสตร์ดังกล่าว ผลของกระบวนการได้ก่อให้เกิด “โอกาส” แบบใหม่ การปรากฏขึ้นของฐานทัพอเมริกันทำให้เกิดความต้องการจ้างแรงงานสูง และบรรดากิจกรรมทางเศรษฐกิจที่จะมารองรับการใช้จ่าย และการบริโภคด้วยกำลังซื้อที่สูงของทหารอเมริกัน โอกาสดังกล่าวแม้เป็นการทำงานไร้ฝีมือทั่วไปสามารถได้รับค่าแรงขั้นต่ำชั่วโมงละ 3-4 บาท (Wongpuapan, 1972) ซึ่งเพียงพออาทิตย์เดียวกลับได้รับค่าตอบแทนสูงกว่าการทำงานชั้นล่างทั้งเดือนในกรุงเทพฯ เช่นกันสำหรับ “โอกาส” ในการขุดพลอยหากได้รับพลอยที่มีขนาด และคุณภาพดี ก็สามารถให้ค่าตอบแทนได้สูงถึงหลักหมื่น-แสนบาทต่อเม็ด

ภาพของ “โอกาส” ใหม่นี้ปรากฏชัดเจนในความทรงจำของผู้คนในตาคลี บาร์เทนเดอร์คนหนึ่งเล่าถึงวันแรกของการเข้ามาของทหารอเมริกันที่เขาจำมันได้อย่างแม่นยำว่า “วันที่ห้าพฤษภาคม พวกเขามาถึงกันตอนเย็นแดดรำไร นกกกำลังบินกลับรัง ค็นนั้นทั้งคินพวกเรานอนไม่หลับกันเลย ครับ! เตรียมตัวเป็นเศรษฐีกัน” (Wongsawan, 2009) เช่นกันกับผู้ที่สืบทอด โดยคนหนึ่งกล่าวทบทวนถึงการเข้ามาของทหารอเมริกันว่า “เขาถามตัวเองกันอย่างสงสัยว่าควรจะทำอะไรกันบ้างเพื่อการต้อนรับ แล้วราวปลายปีก็มีบาร์แห่งแรกที่คลองไผ่” (Wongsawan, 2009) และตัวแทนภาพที่ชัดเจนของโอกาสในการขุดพลอยเป็นรูปภาพพลอยเม็ดแรกของผู้ใหญ่บ้านหนองบอนที่อัดไว้ในกรอบสีทองโดยเขียนบรรยายใต้ภาพอย่างภาคภูมิใจว่า “ขุดได้เป็นเม็ดแรก เมื่อวันพุธ ขึ้น 4 ค่ำเดือน 5 พ.ศ. 2512 ขายได้ราคาสามแสนห้าหมื่นบาท” (Wongsawan, 2011)

อย่างไรก็ดีอาชีพเหล่านี้ยังมีความเสี่ยงในการทำงานที่มาจาก โรค อุบัติเหตุจากสถานที่ทำงาน และความรุนแรงที่เกี่ยวข้องกับงาน โดยพวกเขาจะต้องเป็นผู้แบกรับความเสี่ยงเหล่านั้นไว้เอง ทั้งชีวิตของผู้หญิงขายบริการที่ต้องเผชิญกับโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ความเสี่ยงของสภาพสังคมในการทำงานที่จะนำไปสู่การจะติดการพนัน และใช้สารเสพติด หรือชีวิตของคนขุดพลอยที่สภาพการณ์ของ

บ่อขุดพลอยไม่มีมาตรฐานความปลอดภัยซึ่งที่มีลักษณะเสี่ยงต่อการถล่ม และความซุกซมของโรคมาเลเรียจากยุง

แม้ว่ายังไม่เห็นภาพชัดเจนนักว่าผู้คนที่หลายการรับรู้ “โอกาส” และ “ความเสี่ยง” ที่เกิดขึ้นจากช่องทางการสื่อสารแบบใดบ้าง แต่งานเขียนของ ‘รงค์ แสดงให้เห็นว่าการเดินทางของเรื่องเล่าเกี่ยวกับโอกาสดังกล่าวเกิดขึ้นผ่านการบอกเล่าต่อปาก อย่างเรื่องเล่าที่ว่า

“เงินของอเมริกันเป็นความหวังอันรุนแรงของผู้คนที่คิดว่าตนยากจน หรือยังร่ำรวยไม่พอ เรื่องที่คุยกันตามร้านกาแฟว่าคนเก็บสามล้อยากจนแถวโคราชกลายเป็นเศรษฐีเงินล้านจากการคุมกิจการโสเภณีหลายแห่งที่นั่น หรือขายหมู่มจากกรุงเทพฯ บางคนใช้ความสามารถทางธุรกิจทำเงินได้นับไม่ถ้วนจากการมีบริษัทรับเหมาก่อสร้าง และฯลฯ อีกมากมายหลายเรื่องของ การเปลี่ยนแปลงฐานะ โดยโอกาสที่สงครามเปิดให้และไหวพริบ” (Wongsawan, 2009)

จากเรื่องเล่า และความเปลี่ยนแปลงในเรื่องของโอกาสนี้ได้แสดงให้เห็นความกระตือรือร้น และความพร้อมที่จะกระโจนเข้าไปสู่อีกโอกาสใหม่ การแสวงหาประสบการณ์ใหม่ ๆ ซึ่งให้เห็นความคิดในการตื่นตัว และการตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของผู้คน ดังจะเห็นได้จากความกระตือรือร้นของผู้คนหลากหลายประเภทอย่าง

“ผู้รับเหมาก่อสร้าง-เจ้าของไนต์คลับ-ผู้จัดการบังกะโล-วงการค้าเหล้าเถื่อน-วงการอาบอบนวด-แมงดา จนถึงนักธุรกิจเงินล้าน-และต่ำลงถึงคนเดินโพยห่วย ทุกคนรู้ว่าเขากำลังทำอะไร และจะไปไหน ขณะที่คนระดับปัญญาชนกลืนแอสไพริน กระหึ่มดถวญแดรกาย, นนทบุรี ปิดประตูใส่หน้าคนขับรถรับจ้างถมดิน “ที่นี่ปิดกิจการชั่วคราว เสียใจนะพี่ คีนี่พบกัันที่ตาดล!”” (Wongsawan, 2009)

งานเขียนของ ‘รงค์ แสดงให้เห็นว่าพวกเขาไม่ใช่ผู้ถูกผลักดันจากความเปลี่ยนแปลงเพียงอย่างเดียว การแสวงหาประสบการณ์ และการลองผิดลองถูกเป็นปัจจัยสำคัญที่สะท้อนความตื่นตัว และความหวังว่าจะไขว่คว้าโอกาสเหล่านั้นได้สำเร็จ ดังตัวอย่างความคิดดังกล่าวว่า ““ทุกคนไม่ได้ร่ำรวย” นักธุรกิจพุดพลางส่ายหน้า “บางคนกู้เงินมาลงทุนยอมเสียดอกเบี้ยยราคาขูดรีด หวังว่าปีหรือสองปีคงคุ้มทุน และดักตวงกำไร...”” (Wongsawan, 2009) “...ผมมาถึงสัดหีบในยุคแรกๆ เหมือนกัน เคยทำบาร์จนหมดตัวมาแล้ว หมดไม่มีอะไรเหลือ แต่ผมก็บอกไม่ถูกเหมือนกันทำไมไม่เข็ด มันอาจเป็นเพราะผมคิดว่าการที่ผมขาดทุนเพราะขาดประสบการณ์ จึงต้องลองหาประสบการณ์...” (Wongsawan, 2009) และ “ผมรู้จักเพื่อนคน เขาลงทุนสามหมื่นเท่านั้นเป็นค่าอาคาร และเหลือไว้สำหรับหมุนเวียนบ้าง” เพื่อนผู้นั้นทบทวนเหตุการณ์อย่างแม่นยำ “ค่าเช่าที่ดินก็ยังไม่แพงนัก ร้อยตารางวาเดือนละเพียงสองร้อยบาท บาร์ของเขามีผู้หญิงยี่สิบกว่าคน พุดแล้วมันเหมือนกับความฝัน คุณเชื่อไหม? ปีเดียวเท่านั้นเขาได้กำไรกว่าสามแสน”” (Wongsawan, 2009)

การเปลี่ยนแปลงวิธีคิดไปเป็นผู้ประกอบการ และเครือข่ายของผู้ประกอบการ

จากประสบการณ์ในการประกอบอาชีพได้ทำให้พวกเขาพยายามสร้าง และถักทอโครงสร้างความสัมพันธ์ชุดหนึ่งขึ้นมาเพื่อลดปัญหาในการประกอบอาชีพ และลดความเสี่ยงในการทำงาน จากโอกาส และความเสี่ยงข้างต้นเป็นที่แน่ชัดว่ามันได้นำไปสู่การแสวงหาเครือข่าย และรูปแบบการทำงาน ซึ่งมีลักษณะเป็น “ผู้ประกอบการ” ขึ้นมาเพื่อปกป้องตนเอง ภาพรวมของธุรกิจ และเปิดทางไปสู่โอกาสใหม่ ๆ สอดคล้องไปกับในกรณีของการเปลี่ยนแปลงของอาชีพในชนบททั่วไปที่มีลักษณะเป็นสังคมเกษตรกรรม ซึ่ง อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ (Satayanurak, 2016) ได้อธิบายถึงแนวคิดแบบผู้ประกอบการที่ได้เปลี่ยนแปลงสถานะของผู้คน และวิธีการวิธีผลิต ไปสู่การเป็นชาวนาผู้ประกอบการว่าเป็นการตอบสนองต่อหน้าต่างแห่งโอกาส อันเป็นผลจากการขยายตัวของระบบตลาดและความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

ลักษณะดังกล่าวเป็นไปเช่นเดียวกันกับสิ่งที่เกิดขึ้นในตาคลี สัตหีบ และหนองบอน ที่พื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงสถานะ และชุดความสัมพันธ์มาจากการเคลื่อนตัวเข้าไปสู่ “หน้าต่างแห่งโอกาส” ผ่านการสร้างเครือข่าย และแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน แน่หนอนว่าภาพของผู้หญิงบริการ เจ้าของกิจการท่องเที่ยว และผู้คนที่เกี่ยวข้องกับพลอยที่ปรากฏในงานเขียนเชิงสารคดีของ ‘รงค์ ได้สอดคล้องไปกับสิ่งที่ กฤตภาค งามวาสินนท์ เสนอไว้ว่า

“บางที่อาจจะไม่ใช่แค่ชาวนาเท่านั้นที่ควรที่จะรู้ว่าพวกเขาไม่อาจหลีกเลี่ยงจากความเปลี่ยนแปลง รัฐ สังคม และผู้คนในเมือง ก็ควรที่จะรู้ว่าชาวนากับชนบทนั้นกำลังเปลี่ยนแปลงอยู่เช่นกัน เพราะในขณะนี้ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ดำเนินไปอย่างรวดเร็ว จนมาถึงจุดที่ว่าชนบทแบบเก่าที่สังคมไทยเชื่อว่าเคยมีอยู่ได้พลั้งพลายลงไปเรียบร้อยแล้ว ความเปลี่ยนแปลงที่ใหม่กระหน่ำได้สร้างภาพสังคมชนบทใหม่ขึ้นมาแทนที่ และนั่นก็คือสังคมชนบทในฐานะสังคมของผู้ประกอบการ” (Ngamvaseenont, 2006)

จากภาพของการเปลี่ยนแปลงอาชีพจากการเกิดโอกาสใหม่ ๆ ในชนบทของตาคลี สัตหีบ และหนองบอน การเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นไม่ได้เพียงแต่เปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำงาน แต่ยังส่งผลต่อวิธีการคิด และสร้างรูปแบบโครงข่ายความสัมพันธ์ขึ้นมาเพื่อสร้างความสะดวก มั่นคง และพยายามลดความเสี่ยงที่จะเกิดแก่ตัวเอง และธุรกิจ ที่มาจากความเสี่ยงทางธุรกิจ โรค อันตรายจากการทำงาน และการแสวงหาตลาด

จากแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงในการสร้างเครือข่าย และการกลายเป็นผู้ประกอบการในงานศึกษาของ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ (Satayanurak, 2016) ได้ชี้ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงในการสร้างเครือข่าย และการกลายเป็นผู้ประกอบการของชาวนา โดยสิ่งที่ เป็นปัจจัยในการกลายเป็นผู้ประกอบการหลัก ๆ อยู่บนพื้นฐานความเปลี่ยนแปลงวิธีคิดสำคัญสองส่วนคือ ส่วนที่หนึ่งคือการคิดถึงต้นทุนกำไร และส่วนที่สองคือ การคิดถึงความมั่นคง และจัดการกับความเสี่ยงในกิจกรรมทาง

เศรษฐกิจของตน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในงานเขียนของ 'รงค์ ได้แสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงที่เป็นเมียเช่า และผู้คนในธุรกิจเกี่ยวกับพลอย นั้นมีลักษณะของการเป็นผู้ประกอบการ กล่าวคือวิถีชีวิต และการประกอบอาชีพแสดงให้เห็นถึงการพยายามจัดการต้นทุน กำไร ผ่านความพยายามที่แสวงหาประสบการณ์ และความรู้เกี่ยวกับงาน และเกิดการสร้างเครือข่ายเพื่ออำนวยความสะดวก และจัดการปัญหาที่จะเกิดขึ้นในการทำงานของตน

ลักษณะเครือข่ายความสัมพันธ์เริ่มต้นที่จุดเล็ก ๆ ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างเพื่อนร่วมอาชีพ ในกรณีของเมียเช่าที่จะคอยส่งข่าว แนะนำให้รู้จักกับชายชาวอเมริกัน และแบ่งปันทุกขุสระหว่างกัน การจับกลุ่มกันระหว่างคนชุดพลอยเพื่อปกป้องกันและกันก็เป็นลักษณะที่แพร่หลายของกลุ่มคนชุดพลอยในหนองบอน ที่พวกเขา "...ทุกคนถือเป็นเพื่อนกัน ผูกพันกันด้วยน้ำใจมากกว่าอื่น แล้วเรารู้สึกว่าคงแยกย้ายกันยาก ไปไหนก็หอบหิ้วกันไปครบหน้า การทำงานแบบนี้เพื่อนสำคัญกว่าอำนาจ ทุกคนไม่อยากให้ใครชม..." (Wongsawan, 2011)

นอกไปจากเครือข่ายขนาดเล็กเหล่านี้แล้ว เครือข่ายที่เป็นรูปแบบระบบอุปถัมภ์ระหว่างเมียเช่ากับนายหน้า และเครือข่ายในธุรกิจเกี่ยวกับพลอยยังมีรูปแบบที่ซับซ้อนมากขึ้นในกรณีของเครือข่ายของเมียเช่า นั้น นายหน้ามีบทบาทสำคัญในการจัดหาคู่ระหว่างผู้หญิงไทยและนายทหารอเมริกัน โดย

"ธุรกิจหาตัวให้เมียเช่าเกือบไม่ต้องลงทุน นอกจากพูดภาษาอังกฤษได้ฉลาด ฉลาด รู้จักทหารอเมริกันมากหรือมีเพื่อนอเมริกันขนาดชอบพอกันไว้หลาย ๆ คน และมีบุคลิกน่าเชื่อถือ และพยายามทำความเข้าใจกับรสนิยมของลูกค้า การเป็นไปได้อันหนึ่งของธุรกิจนี้คือสิ่งที่เรียกว่าประสบการณ์ซึ่งหมายถึงการคลุกคลีอย่างเข้าถึงชีวิตของสงครามแนวหลัง และการร่อนเร่ไปตามเมืองต่าง ๆ ที่เป็นฐานทัพ..." (Wongsawan, 2009)

ซึ่งการจัดหาตัวดังกล่าว ไม่ต่างอะไรไปจากการวางแผนการตลาด และความสามารถในการทำ ความเข้าใจความต้องการของตลาดอย่างแยบยล โดย "...ถ้านายหน้าหาผู้หญิงคุณภาพเหมาะสมในท้องถิ่นไม่ได้ เขาจะติดต่อกับเพื่อนของเขาที่อื่นให้รับจัดหาส่ง เขาจะเลือกพื้นที่ถ่วงเพื่อให้บริการของเขาได้รับความเชื่อถือ..." (Wongsawan, 2009) ซึ่งระบบอุปถัมภ์ระหว่างนายหน้า และหญิงสาวคือการให้ความช่วยเหลือทางการเงิน และให้ "...เงินใช้จ่ายเป็นค่าเดินทางของหล่อน การให้ยืมเพื่อเสริมสวย หรืออื่นอีกตามความจำเป็นของผู้หญิงเตรียมตัวเป็นเมีย แล้วบวกกำไรตามจำนวนที่เขาต้องการ" (Wongsawan, 2009) โดยลักษณะของความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นการสนับสนุน และแบ่งปันผลประโยชน์ระหว่างนายหน้า และเมียเช่า ดังที่เมียเช่าคนหนึ่งอธิบายถึงเครือข่ายนายหน้าว่า "มันก็เหมือนบริการหางานหาบ้านเช่าในกรุงเทพฯ นะแหละพี่" หล่อนบอก "แต่ไม่มีสำนักงานเป็นหลักแหล่ง มันจะผิดกฎหมายหรือยังไงหนูก็ไม่รู้ พวกหนูรู้กันเองเท่านั้นว่าถ้าว่างตัวขึ้นมาควรจะต้องติดต่อกับใคร" (Wongsawan, 2009)

ในกรณีของการขุดพลอย เกิดการจัดความสัมพันธ์ที่มีลักษณะความสัมพันธ์ทางธุรกิจที่ น่าสนใจสองชุดความสัมพันธ์ หนึ่งคือความสัมพันธ์ระหว่างคนขุดพลอย และเจ้าของที่ดิน ที่เปลี่ยน เจ้าของที่ดินในชนบทให้กลายเป็นเจ้าที่ดิน (Land Lord) โดยข้อตกลงระหว่างเจ้าที่ดิน และคนขุดพลอย จะแบ่งออกเป็นสองประเภท ประเภทแรกจะเป็นการให้เช่าที่ดินในช่วงเวลาหนึ่งเพื่อการขุดพลอย โดย จะอนุญาตให้คนขุดพลอย “...มีสิทธิขุดจนไม่อยากจะขุด หรือคิดว่ามันไม่มีพลอยเหลือให้ขุดอีกแล้ว...” (Wongsawan, 2011) และอีกประเภทคือการเป็นหุ้นส่วนกันระหว่างเจ้าของที่ดิน และคนขุดที่ว่า “การ ตกลงกันบางแบบเจ้าของที่ดินกับคนขุดพลอยมีลักษณะเป็นหุ้นส่วนกัน ดังนั้นเพื่อป้องกันความยุ่งยาก จึงต้องมีการเผื่อตลอดเวลา ตั้งแต่การขุดดินขึ้นมาจากกันหลุมจนถึงการร่อน” (Wongsawan, 2011) โดยลักษณะของประเภทนี้เจ้าที่ดินจะมีสัดส่วนในการได้รับส่วนแบ่งจากค่าพลอยที่สูงกว่าคนขุด

ส่วนที่สองของความสัมพันธ์ในธุรกิจพลอยคือการเกิดเครือข่ายในรูปแบบอุปถัมภ์กันระหว่าง คนขุดพลอย และพ่อค้าพลอย และระหว่างพ่อค้าพลอยรายย่อย และรายใหญ่ โดย ธวัชชัย อนุพงษ์ พ่อดำพลอยคนสำคัญของหนองบอน และเป็นคนที่พา ‘รงค์’ ไปเก็บข้อมูลยังหนองบอน ได้กล่าวถึง ลักษณะความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ของพ่อค้าพลอย กับคนขุดพลอยว่า “งานแบบของผมมันไม่ง่ายนัก ผมไม่อยากอวดอ้างว่ามีความรับผิดชอบกับคนจำนวนมากแต่โชคชะตาของเราร่วมกัน ถ้าคนขุดพลอย ไม่ได้พลอย ผมขาดทุนอาทิตย์ละหลายหมื่นเหมือนกัน เราเกี่ยวข้องกันตลอดเวลา เรารู้กันถึงความสุขความ ทุกข์ ความร่ำรวยความจน” (Wongsawan, 2011) ซึ่งส่งผลให้พ่อค้าพลอยต้องให้ความช่วยเหลือที่ จำเป็นกับคนขุดพลอยโดย “เราต่างพยายามผูกใจคนขุดพลอยไว้ ผมช่วยเหลือเมื่อเขาขาดแคลน ผมให้ ราคายุติธรรม แล้วทุกอย่างก็ราบรื่น...” (Wongsawan, 2011) และสำหรับคนขุดพลอยการแสวงหา ความรู้เกี่ยวกับพลอย การต่อรองราคาเป็นเรื่องสำคัญ โดยการ “...ต่อรอง ผมขัดขวางไม่ให้เขาเชือด เฆี่ยนผมมากนัก ถ้าเขาคิดว่าเขาขุดพลอยเป็น ผมก็ขุดพลอยเป็นเหมือนกัน” (Wongsawan, 2011) และ การพยายามรักษาความสัมพันธ์ระหว่างเขากับพ่อค้าพลอยขาประจำ เพราะการซื้อขายพลอยนั้น “... มันก็มีบางคนดราดาเราอย่างหน้าเลือด ไอ้ตัวแสบพวกนั้น แต่ผมจะขายให้เขาทำไมละ ผมมีพ่อค้าขา ประจำในตลาดหนองบอนที่ให้อาสาสมัครน้ำสมเนื้อ ให้กันอย่างคุ่มค่าเหนื่อยของผม...” (Wongsawan, 2011)

ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าพลอยรายย่อย และพ่อค้าพลอยรายใหญ่ก็สะท้อนโครงข่ายทาง ธุรกิจที่มีกฎเกณฑ์บางอย่างกำกับอยู่แม้ไม่มีการตรากฎอย่างชัดเจน ซึ่งพ่อค้าพลอยคนหนึ่งกล่าวถึง วงการการค้าพลอยว่า “...ฉันรู้จักพ่อค้าหลายคนที่ติดต่อขายมันออกนอกประเทศ...คนในวงการพลอย ส่วนมากมีเหตุผล ทุกคนรู้ราคาตลาด มันควรจะเป็นเท่าไรที่หนองบอน เท่าไรที่จันทน์ และเท่าไรที่ กรุงเทพฯ เราต้องรู้ความเคลื่อนไหวของราคาพลอยที่ฮอตงจนถึงนิวยอร์ก แล้วมันก็มีอุปสรรคมาก นักในการตกลงกัน คุณพอจะเข้าใจถึงราคาที่ว่ายติธรรมหรือยัง?” (Wongsawan, 2011) และ “มันไม่ ยาก แต่มันก็ไม่ง่ายนักในวงการนี้ คุณรู้จักพลอย แล้วคุณก็ต้องรู้จักหัวใจของคนในวงการพลอยด้วย... คุณจะร่ำรวยไม่ได้จากการทรยศหักหลังหรือเห็นแก่ได้จนกลายเป็นว่างเงิน...” (Wongsawan, 2011)

นอกจากนั้นแล้วการรักษาความสัมพันธ์ของระบบอุปถัมภ์ และอำนาจของพ่อค้าพลอยในหนองบอน เพื่อควบคุมการต่อรอง และรักษาตลาดพลอยไม่ให้เกิดความวุ่นวาย ยังมีการใช้ธรรมเนียมที่เรียกว่าการไม่ขายข้ามกัน ที่หมายถึงการที่พ่อค้าพลอยเจ้าใดเจ้าหนึ่งได้ตีราคาของพลอยดิบที่คนชุดพลอยนำมาขายไปแล้ว พ่อค้าพลอยรายอื่นไม่สามารถจะให้ราคาที่สูงกว่าได้ ดังที่วัชรชัยยกตัวอย่างว่า “ก็สมมุติว่า ผมให้ราคาไว้ห้าหมื่น เป็นที่รู้จักกันในหนองบอนว่าผมให้ราคาเท่านั้น คนอื่นจะให้มากกว่าไม่ได้ หรือคนอื่นเขาให้ราคาอีกเม็ดไว้สองแสน ผมก็ให้มากกว่าไม่ได้เหมือนกัน...” (Wongsawan, 2011)

ความเปลี่ยนแปลงในประเด็นความรู้สึกในกรณีของ ความหวัง และความคิดถึงบ้าน

William M. Reddy นักประวัติศาสตร์ด้านอารมณ์ความรู้สึกได้เสนอให้ใช้แนวทางพิจารณา “อารมณ์ความรู้สึก” ของผู้คนที่มิได้มีลักษณะเป็นอารมณ์ “ร่วม” ในฐานะที่อารมณ์ความรู้สึกเหล่านั้นเป็นผลผลิตมาจากการปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยต่าง ๆ ในสังคมทั้งทางลึก และทางกว้าง ของแต่ละช่วงเวลาจนสามารถกลายหรือสถาปนาเป็นรูปแบบของการแสดงออกทางอารมณ์ความรู้สึกชุดหนึ่ง (William, 1997) โดยการพิจารณาดังกล่าวจะทำให้เราเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของการแสดงอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนในสังคมในแต่ละช่วงเวลาได้ชัดเจนมากขึ้น

เมื่อนำวิธีวิทยาดังกล่าวมาพิจารณางานเขียนเชิงสารคดีทั้งสามเล่มของ ‘รงค์ แสดงให้เห็นถึงอารมณ์ และความรู้สึกของผู้คนที่เขาได้ไปพูดคุย ซึ่งการบันทึกอารมณ์ดังกล่าวแม้ว่าจะมีลักษณะเป็นอารมณ์ของปัจเจกของแต่ละคนแล้ว สิ่งที่สอดคล้องไปกับแนวคิดเรื่องระบอบอารมณ์ความรู้สึกที่มองว่าการแสดงออกทางอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์นั้นเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ของบริบท และการประกอบสร้างทางสังคมซึ่งมีความสลับเนื่อง และเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม และกาลเวลา เพราะในงานเขียนทั้งสามเล่มแม้ว่าจะเป็นการศึกษาผู้คนที่ต่างถิ่นต่างสถานที่ในช่วงเวลาอันใกล้เคียง แต่ก็ได้แสดงให้เห็นถึงลักษณะ และรูปแบบการแสดงออกทางอารมณ์ร่วมกัน ซึ่งผู้เขียนจะยกความรู้สึกที่แสดงออกมาอย่างชัดเจนร่วมกันของผู้คนที่ ‘รงค์ พบในตาคลี สัตหีบ และหนองบอน อยู่สองชุดของอารมณ์ความรู้สึก คือ ความรู้สึกถึงความหวัง และการคิดถึงบ้าน ซึ่งความรู้สึกดังกล่าวสอดคล้อง และสัมพันธ์ไปกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังจะกล่าวต่อไป

ความหวัง

ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยอย่างรวดเร็วในช่วงต้นทศวรรษ 2500 ที่ซึ่งเกิดการพัฒนาคโครงสร้างทางกายภาพอย่างระบบสาธารณูปโภค และการคมนาคมอย่างมหาศาล และการขยายตัวของการสื่อสารผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ และวิทยุ ได้ก่อให้เกิดภาพของ “ความเจริญ” ซึ่งความรู้สึกถึงการพัฒนา และความเจริญเหล่านั้น ประกอบกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างมากแต่

ในเวลานั้น ได้ก่อให้เกิดความรู้สึกถึงความหวังถึงโอกาสที่จะเปลี่ยนแปลง “ชีวิต” และ “คุณภาพชีวิต” กระจายไปทั่วทั้งสังคม

ความหวังจึงเป็นความรู้สึกหนึ่งที่ไม่ได้เกิดขึ้นลอย ๆ แต่มีความสัมพันธ์ และตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม การเกิดขึ้นของโอกาส และอาชีพใหม่ ๆ จึงเป็นเชื้อไฟที่ทำให้ความหวังนั้นมีโอกาสจะเปลี่ยนแปลงชีวิตของคน ๆ หนึ่ง และครอบครัวของเขา ดังที่ ‘รงค์รู้สึกว่าการหวังนั้นเป็น “ปรากฏการณ์ซึ่งค้นลงไปหาจุดเริ่มต้นได้อย่างยากลำบาก และยากลำบากยิ่งกว่าถ้าจะคว่ำหาให้พบจุดจบ มันเป็นปรากฏการณ์แห่งความหวัง แต่ในความหวังนั้นเกือบสวดวิสัยจะคาดคะเน” (Wongsawan, 2009)

โดยงานเขียนของเขาแสดงให้เห็นถึงความหวังของเมียเช่าที่หากความสัมพันธ์ของเธอในฐานะเมียเช่ากับนายทหารอเมริกัน ได้เปลี่ยนแปลงไปสู่ความรัก โอกาส และความหวังในการอพยพไปยังสหรัฐอเมริกาเป็นความหวังที่จะเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของเธอในระยะยาว ซึ่งความหวังดังกล่าวก็มีทั้งที่สามารถกลายเป็นจริง และพานพบกับความผิดหวังทั้งจากความสัมพันธ์ส่วนตัว และโดยสภาพสุดคาดคะเนจากสงคราม ดังชีวิตของเมียเช่าคนหนึ่ง “...หล่อนรู้จักคนแปลกหน้า ผมสีทองนัยน์ตาสีฟ้า หล่อนผันถึงการแต่งงาน และการเดินทางไปอเมริกาแต่ผู้ชายคนนั้นจากไปตายในเวียดนาม” (Wongsawan, 2009) และสำหรับชีวิตของอีกคนที่ “แอนนี่เกือบอพยพไปอยู่แถวโอไฮโอ, สหรัฐฯ เมื่อสองปีก่อนโน้น พาสปอร์ตและเอกสารทุกอย่างเรียบร้อยแล้ว ถ้าผัวนักบินอเมริกันคนนั้นไม่หายไปไหนในเวียดนาม...แอนนี่อ่านนวนิยายหลายเรื่องรวมทั้ง ‘ละครแห่งชีวิต’ ของหม่อมเจ้าอากาศดำเกิงฯ หล่อนพยายามทำความเข้าใจกับความฝันและความผิดหวัง” (Wongsawan, 2009)

ในขณะที่คำตอบของคนชุดแรกในหนองบอนคงเป็นคำตอบ และบทสรุปอันดียิ่งเกี่ยวกับความหวังที่จะเปลี่ยนแปลงชีวิต เมื่อเขาถูกถามว่าทำไมถึงมาอยู่ที่บ่อพลอย เขาตอบอย่างสั้นๆ ว่า “มาหาโชคชะตา” (Wongsawan, 2011)

“บ้าน” และความคิดถึงบ้าน

สำหรับโลกตะวันตกนั้น การคิดถึงบ้านดูจะเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นมานานแล้ว โดยการค้นพบเหรียญสลักถ้อยคำว่า Nostalgia จากยุคกรีกโบราณ ซึ่งคำว่า Nostalgia นี้รับรู้กันในปัจจุบันว่าเป็นภาวะของการรู้สึกโหยหาอดีต แต่โดยรากศัพท์ภาษานั้นมาจากคำว่า nóstos (การคิดถึงบ้าน) และคำว่า álgos (ความเจ็บปวด) ซึ่งหมายถึงความเจ็บปวดที่มีที่มาจากความรู้สึกคิดถึงบ้าน

แต่สำหรับสังคมไทย ความรู้สึกเกี่ยวกับ “บ้าน” และความคิดถึงบ้านดูเป็นสิ่งที่ยังไม่ได้ได้รับความสนใจศึกษาในทางวิชาการ และภาวะของการคิดถึงบ้านนั้นดูจะเป็นสิ่งห่างไกลจากความรู้สึกของคนในปัจจุบันที่ช่องทางการติดต่อสื่อสารนั้นสามารถติดต่อได้อย่างสะดวกรวดเร็วราวกับไร้ข้อจำกัดทางด้านระยะทาง ผู้เขียนยังค้นไม่พบแน่ชัดนักว่า ความรู้สึกคิดถึงบ้านในสังคมไทยนั้นเกิดขึ้น และกลายเป็นความรู้สึกร่วมของสังคมไทยครั้งแรกเมื่อไหร่ แต่ความรู้สึกคิดถึงบ้านนั้นปรากฏเด่นชัดผ่านบทเพลง

โดยเฉพาะเพลงเพื่อชีวิต และเพลงลูกทุ่ง และในงานวรรณกรรมจำนวนมากตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา¹ ซึ่งสอดคล้องไปกับความพยายามสร้างความรักในถิ่นฐานผ่านการยึดโยงผู้คนเข้ากับความเป็นชาตินิยม ภูมิภาคนิยม และจังหวัดนิยม และการเคลื่อนไหวของอุดมการณ์ฝ่ายซ้ายที่ให้ความสำคัญกับชนบท อันเป็นผลมาจากการเคลื่อนย้ายแรงงานจากชนบททั้งที่ไปสู่เมืองใหญ่ และไปสู่ต่างประเทศ โดยทั้งงานเพลง และงานวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกคิดถึงบ้านดังกล่าวถูกผลิตและได้รับการตอบรับอย่างมากทั้งจากผู้คนในเมือง และในชนบท

สำหรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้คนที่อพยพมาทำงานใน ตาคลี สัตหีบ และหนองบอน ความรู้สึกคิดถึงบ้านนั้นได้รับความสนใจ และเป็นคำถามสำคัญในงานเขียนทั้งสามเล่มของ 'รงค์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาวะของความรู้สึกไม่แน่นอนอันมาจากการต้องหลุดออกไปจาก “ครอบครัว” และ “ถิ่นฐาน” อันเป็นผลสืบเนื่องจากการผลิตซ้ำของแนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว และความกตัญญูในสังคมไทย และการมีตำแหน่งแห่งที่ในถิ่นฐานของตัวเอง ดังจะเห็นได้จากความรู้สึกของเมียเช่าที่ว่า “เมียเช่า-หล่อนจะมาจากไหนหล่อนมีความจำเป็นต้องเรียนรู้อย่างรวดเร็วกับสภาพชีวิตอันแปลกประหลาดจากที่หล่อนเคยพบเห็น หล่อนเคยเป็นส่วนหนึ่งของความลำบากยากแค้น หล่อนดิ้นรนหนีมา แต่คนอื่นในชีวิตของหล่อนยังติดตรึงอยู่กับสภาพเดิมอันขมขื่น” (Wongsawan, 2009) และ “เหตุผลในการเดินทางของเมียเช่าอีกประการที่ไม่มีใครสนใจนักคือ หล่อนคิดถึงบ้าน! ท้นที่ที่มีเวลาและมีเงินเพียงพอ เมียเช่าบางคนจะรีบกลับไปเยี่ยมบ้าน...” (Wongsawan, 2009)

เช่นกันกับความรู้สึกเกี่ยวกับบ้าน และความคิดถึงบ้านของคนเดินทางมาชุดพลอย โดย 'รงค์ถามกับธวัชชัยว่า “มีใครเคยติดตามไปดูบ้างไหมว่าเขาใช้เงินมากมายนั้นกันยังไบบ้างเมื่อถึงบ้าน?” (Wongsawan, 2011) ซึ่งเขาตอบว่า “ไม่มีใครชอกแซกกันถึงขนาดนั้นกับเรื่องของเขา แต่ก็ได้ยินพูดกันหลายคนว่าหลายคนเอาเงินไปไถ่หนี้หรือไรที่มันแสนกันดารจนเขาต้องหนีมาจากมัน บางคนก็ปลูกบ้านแล้วเขาก็กลับมาชุดพลอยกันอีก” (Wongsawan, 2011) และคำตอบต่อคำถามที่ว่าคนส่วนใหญ่ที่มาชุดพลอยทำไมไม่คิดที่จะตั้งถิ่นฐานที่หนองบอนก็เพราะ “มันไม่ได้จำเป็นสำหรับคนที่มียบ้านจะกลับ เขาคิดว่าเขามาทำงานเท่านั้น และมันเป็นงานที่ยังไม่สิ้นสุด มีคนได้พลอยเม็ดทุกวัน” (Wongsawan, 2011) คำตอบดังกล่าวสอดคล้องกับคำตอบของคนชุดพลอยอีกคนที่ว่า “กลับชิบ้าน แต่มันไม่มีกำหนด ผมจะกลับไปทำไมถ้ายังไม่รวย และไอ้ความรวยนี้มันก็ไม่มีกำหนดเหมือนกัน” (Wongsawan, 2011)

ความเปลี่ยนแปลงของชีวิต และความรู้สึกที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง : ภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกของระบอบคุณค่า และระบอบความรู้สึก

¹ ผู้เขียนคิดว่าในปัจจุบันความรู้สึกคิดถึงบ้านนั้นปรากฏลดน้อยลงเมื่อเทียบกับช่วงทศวรรษ 2520-2540 ซึ่งอาจมาจากเทคโนโลยีการสื่อสารที่สะดวกขึ้น และการอพยพย้ายถิ่นไปใช้แรงงานต่างพื้นที่นั้นน้อยลง ความเห็นคงสรุปแน่ชัดไม่ได้แต่การศึกษาในประเด็นดังกล่าวต่อไปน่าจะช่วยให้เราเข้าใจสังคมของเรามากขึ้น

จากความเปลี่ยนแปลงทางอาชีพ และวิถีชีวิตที่ทำให้ผู้คนต้องเลือกทางเดินที่คิดว่าดีสำหรับตัวเอง แต่อย่างไรก็ดีหนทางที่พวกเขาเลือกเดินไม่ได้โรยด้วยกลีบกุหลาบ งานเขียนของ 'รงค์ ได้ตั้งคำถามกับการปรากฏขึ้นของความขัดแย้งของระบบคุณค่า และระบบความรู้สึกทางสังคมต่อวิถีชีวิตและอาชีพบางอาชีพของพวกเขา ซึ่งขัดแย้งกับมาตรฐานทางศีลธรรมที่ถูกกำหนดผ่าน “ความเป็นไทย” และ “ศีลธรรมแบบพุทธ” ที่เน้นการพัฒนาทางด้านจิตใจ ดังนั้นการแสวงหาวัตถุ และความร่ำรวยนั้นเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การมองสังคมเช่นนี้ปรากฏชัดเจนในงานศึกษาของ กฤต โสดาลี (Sodalee, 2014) และสรณัฐ ไตลังคะ (Tailangkha, 2021) ที่มองว่างานเขียนเกี่ยวกับโสเภณี และผู้หญิงบริการของ 'รงค์ กำลังให้ภาพที่สังคมไทย และผู้หญิงเหล่านั้นตกอยู่ภายใต้สังคมทุนนิยมที่ทำให้ทุกอย่างกลายเป็นสินค้าซึ่งสะท้อนภาวะที่ศีลธรรมกำลังเสื่อมสลายลง พร้อมๆ กับชนบทที่ดีกำลังถูกทำให้เสื่อมจากภาวะการขยายตัวของเมือง

อย่างไรก็ดีผู้เขียนมองว่างานเขียนเชิงสารคดีทั้งสามเล่มนี้ได้ให้ภาพที่ต่างออกไป กล่าวคือเขาไม่ได้มุ่งกล่าวโทษใครอย่างชัดเจน ในขณะที่เขาเชื่อว่ากรอบทางศีลธรรมนั้นมีความจำเป็นในการควบคุมสังคม แต่โอกาส และความผันถึงการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นภายใต้ความเหลื่อมล้ำที่สูงก็เป็นความจำเป็นในชีวิตที่ไม่อาจเลือกได้ ดังที่ 'รงค์ ได้เขียน และโต้ตอบความคิดที่เน้นด้านศีลธรรมดังกล่าวว่า “...เงินเป็นรากเหง้าแห่งความชั่วร้าย มันอาจเป็นจริง แต่มันเป็นความจริงที่ผู้คนจำเป็นต้องปฏิเสธ เพราะความหิวและความขาดแคลนเป็นความชั่วร้ายยิ่งกว่า” (Wongsawan, 2009)

โดยในงานศึกษาของ สายชล สัตยานุรักษ์ (Satayanurak, 2021) ได้ชี้ให้เห็นถึงการสถาปนาระบบอารมณ์ความรู้สึกของ “ผู้หญิงชั้นกลาง และชีวิตครอบครัว” ในช่วงเวลา ก่อนทศวรรษ 2530 เอาไว้ว่า ผู้หญิงถูกหล่อหลอมผ่านการศึกษา และสื่อต่าง ๆ ให้มีความรู้สึกว่าคุณค่าของเธอมีฐานะในการเป็นเมีย และแม่ที่ดี ข้อยืนยันปรากฏชัดผ่านตัวตนของเมียเช่าหลายคนที่ใช้การอ่านนวนิยาย และการดูละครโทรทัศน์เป็นเครื่องปลอบประโลมชีวิต และสิ่งเหล่านั้นได้หล่อหลอมความรู้สึกของพวกเธอ ดังข้อเขียนของ 'รงค์ ว่า

“นวนิยายหลายเรื่องที่หล่อนอ่านแก้รำคาญ ภาพยนตร์ไทยนำแสดงโดยสมบัติ-เพชรามหரசพประเภทเดียวที่หล่อนทำความเข้าใจได้ง่ายและไม่ตั้งใจนัก หล่อนได้บางสิ่งบางประการซึ่งอาจเรียกอย่างธรรมดาว่าเป็นคติ ผนวกกับสำนึกของหล่อนกับการมีชีวิตและการผูกพันกับบ้านที่จากมา มันไม่ใช่เรื่องพิศวงเลยถ้าใครก็ตามพบหล่อนในที่ทำการไปรษณีย์ ส่งจดหมายไปเวียตนามหนึ่งฉบับ และธนาคัดเงินส่งให้ทางบ้านอีกฉบับ...” (Wongsawan, 2009)

สำหรับสภาพของความเป็นอยู่ที่ย่ำแย่ และการกระจายรายได้ที่เต็มไปด้วยความเหลื่อมล้ำ การมาถึงของโอกาสและการพัฒนาได้ทำให้ผู้คนในชนบทได้เปลี่ยนตัวเองไปสู่อาชีพใหม่ ๆ ที่หลายอาชีพไม่ได้ถูกยอมรับ การขัดกันของแบบแผนของคุณค่าของงานและอาชีพที่สังคมยกย่อง ส่งผลให้เกิดคำถามหลายประการในสังคม ภาวะของความขัดแย้งและภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออก ระหว่างการ

ยึดถือคุณค่าแบบไทย และการเน้นการพัฒนาและสะสมทุนอย่างตะวันตก โดยเฉพาะสำหรับผู้คนที่ชีวิตจำเป็นต้องเลือกเพียงหนทางใดหนทางหนึ่ง ดูเหมือนไม่มีทางออกของคำตอบชัดเจนแม้แต่ในปัจจุบันนี้

ภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกนี้ปรากฏชัดเจนเมื่อพวกเขาต้องทำอาชีพที่ขัดแย้งกับทั้งศีลธรรมและการยอมรับทางสังคม หากเทียบกับคุณค่าแบบไทยแล้วแน่นอนว่ามันไม่ใช่งานของแม่ และเมียที่ดี ความขัดแย้งในความรู้สึกของพวกเขากับระบอบคุณค่า และระบอบอารมณ์ความรู้สึกที่เป็นมาตรฐานของสังคม ปรากฏชัดเจนผ่านคำกล่าวของพวกเขานี้ว่า “ฉันทำงาน...” รอยยิ้มระทมแฝงบนใบหน้า “เป็นเมียเขาก็เป็นการทำงานไม่ใช่หรือคุณ” (Wongsawan, 2009) และ “คุณเคยคิดถึงการมีผัวเป็นตัวเองเป็นต้น แล้วเลิกอาชีพนี้ไหม? “คิดไปให้เปลืองทำไมกันคะ ใครจะเอาผู้หญิงอย่างหนูเป็นเมีย หรือพี่อยากได้” หล่อนย่นบนใบหน้ายิ้มเศร้า” (Wongsawan, 2009)

และในความเห็นของ ‘รงค์ เขายังตอบโต้กับภาวะความขัดแย้งดังกล่าวผ่านข้อเขียนของเขาว่า

“ในความคิดของผู้หญิงที่สุขสบาย และไม่ได้รับการบีบบังคับทั้งทางตรงและทางอ้อม ให้ขายตัว มักดูหมิ่นเหยียดหยาม และเห็นเป็นอาชีพน่าละอาย เป็นการป้ายสีให้ผู้หญิงด้วยกันหมองมัว หรืออาจประณามอย่างไรก็ได้โดยอาศัยศีลธรรมเป็นข้ออ้าง ความคิดทำนองนั้นถูก ถึงอย่างโรมันก็ยอมถูก แต่ในบางภาวะมันเป็นความคิดค่อนข้างคับแคบ...ในความเปลี่ยวเปลี่ยวอ้างว้างนั้นเป็นธรรมชาติของคนเราจะต้องดิ้นรนหาทางออก แม้ว่าทางออกนั้นจะมีดมนและโหดร้าย” (Wongsawan, 2011)

สำหรับความขัดแย้งทางความรู้สึกในด้านศีลธรรม และคุณค่าของการทำอาชีพบริการในธุรกิจกลางคืนสะท้อนผ่านบทสนทนาของ ‘รงค์ และกลุ่มนักธุรกิจกลางคืน เมื่อเขาถามถึงประเด็นความล้มเหลวในทางศีลธรรม และพวกเขาตอบว่า

“ไม่ใช่!” นักธุรกิจบนขาอ่อนผู้นั้นหนักแน่น “มันอาจจะเป็นการเปลืองพลัง เป็นการขาดดุล หรือเป็นอะไรผมก็พูดไม่ถูก แต่คำว่าเราไม่หมายถึงผู้หญิงที่นี่หรือที่อุดรฯ หรือผู้หญิงทุกคนที่ขายตัวแลกดอลลาร์เท่านั้น เราหมายถึงผู้คนอีกมากมายหลายอาชีพ ทั้งคนดีคนเลว คนที่เป็นนักการเงินและคนที่เป็นนักความคิด ศิลปิน นักบวช ครู นักวิทยาศาสตร์ ชาวไร่ ชาวนา จนถึงกรรมกรแบกหาม คนมากมายเหล่านี้ยังเป็นแกนอันมั่นคง ถ้าคุณยอมรับความจริงในแนวนี้ เรายังไม่ล้มละลายทางจิตใจ คุณมีอะไรเถียงไหม?” (Wongsawan, 2009)

ในขณะที่อีกคนพูดถึงสถานะที่ไม่มีทางเลือกว่า “ผมว่ามันเป็นสถานการณ์ที่เราหลีกเลี่ยงไม่ได้มากกว่า คุณได้บางอย่างคุณก็ต้องเสียบางอย่างแลกเปลี่ยน และว่ากันตามจริง ผู้หญิงที่มาเป็นพาร์ทเนอร์หรือเมียชาวอเมริกันไม่ว่าตาคลีหรือที่ไหนก็ไม่มีอะไรจะเสียอยู่แล้วละครับ ปัญหาเรื่องนี้เราจึงไม่อยากพูดกัน คุณจะเอาตัวเลขจำนวนไหนมาลบศูนย์มันก็คงได้ผลลัพธ์เท่ากับศูนย์” (Wongsawan, 2009)

ภาพอันชัดเจนอีกภาพหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นถึงความขัดแย้ง และการไม่ลงรอยกันระหว่างระบอบคุณค่า ระบอบความรู้สึก และสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว คงเป็นคำตอบของอดีตครูผู้เป็นเจ้าของบาร์ เขาเคยเป็นครูสอนมัธยมปลายในกรุงเทพฯ ในช่วงปีพ.ศ. 2497 ถึง พ.ศ. 2508 ซึ่งเมื่อถามถึงอดีตเขากล่าวออกมาด้วย “กังวลจนผมขึ้น “บางคืนผมเคยนอนคิด ทำไมและอะไรผมจึงกลายมาเป็นน้ำครำจากน้ำค่าง? คิดแล้วมันก็ลุ่มและพยายามลืมมัน! ผมเป็นครูมาหลายปี ลูกศิษย์ที่เคยสอนไปทางดีของเขากันแทบทั้งนั้น...ได้ข่าวแล้วผมรู้สึกปลื้ม มันก็ความรู้สึกของคนที่เคยเป็นครูนั่นแหละครับ ผมขอได้ไหม? ถ้าคุณจะช่วยเขียนถึงผม กรุณาอย่าใช้ชื่อจริงนามสกุลจริงของผม...” (Wongsawan, 2009)

บทสรุป

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาต้นทศวรรษ 2500 นับเป็นความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลและเป็นรากฐานของความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในปัจจุบันอย่างมากในทุก ๆ มิติ และสัมพันธ์อย่างยิ่งสำหรับการเปลี่ยนแปลงของระบอบอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนในสังคม ความเปลี่ยนแปลงที่ ‘รงค์ วงษ์สวรรค์ ได้บันทึกไว้ใน ตาคลี น้ำตาไม่มีเสียงร้องไห้, สัตหีบ ยังไม่มีลาก่อน และชุมทางพลอยแดง ในช่วงเวลาพ.ศ. 2515-2516 ได้แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมเศรษฐกิจ อาชีพ และวิถีชีวิตของผู้คนชุดหนึ่ง โดยมาจากความเปลี่ยนแปลงของปัจจัยภายนอกอย่างการเข้ามาตั้งฐานทัพสหรัฐอเมริกาในไทยเพื่อทำสงครามเวียดนาม และการขยายตัวของความต้องการในตลาดอัญมณีที่ส่งผลให้เกิด “โอกาส” ใหม่ ๆ ทำให้ผู้คนในชนบทรู้สึกถึง “ความหวัง” ในการจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าเดิม ขณะเดียวกันที่การเคลื่อนของตลาดแรงงานนั้นทำให้ผู้คนต้องเคลื่อนย้ายไปทำงานยังต่างถิ่นฐานได้ก่อให้เกิดความรู้สึก “คิดถึงบ้าน” นอกไปจากนั้นแล้วการขยายตัวของการท่องเที่ยวในเวลากลางคืนที่รองรับการผลักดันประเทศไทยไปสู่ฐานะประเทศท่องเที่ยว ได้ส่งผลให้เกิดการขยายตัวธุรกิจกลางคืนอย่างมาก แต่ในขณะเดียวกันความเปลี่ยนแปลงของธุรกิจกลางคืนเหล่านี้ได้ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งต่อชุดระบอบคุณค่า และระบอบอารมณ์ความรู้สึก โดยความขัดแย้ง และภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกนี้ก็ยิ่งส่งผล และยังคงไม่อาจแสวงหาความลงรอยมาจนถึงปัจจุบัน

ข้อเสนอจากการศึกษานี้ประการหนึ่ง คือการแก้ไขปัญหาด้านศีลธรรมไม้อาจจะเลยที่จะพิจารณาความเปลี่ยนแปลงในด้านอื่น ๆ สิ่งสำคัญเตือนใจข้อหนึ่งที่ยังทวีความรุนแรงขึ้นมากในปัจจุบัน อันได้แก่ ภาวะความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจที่นับวันยิ่งขยายช่องว่าง ดังประโยคหนึ่งที่สะท้อนความรู้สึกอันอัดแน่นต่อความเหลื่อมล้ำของคนระดับล่างที่ทำให้ “...ความคับแค้นสะสมเป็นตะกอนในหัวใจ” คงจะเป็นประโยคที่พวกเราในสังคมคงจะเพิกเฉย และปล่อยผ่านไปง่าย ๆ ไม่ได้ หากต้องการแสวงหาทางออกให้กับสังคมไทย

References

- Benedict, A. (2010). *In the Mirror: Literature and Politics in Siam in the American Era*. Read.
- Ngamvaseenont, K. (2006). *The Moving of rural society: Definition and various of rural entrepreneurs*. Prachatai. <https://prachatai.com/journal/2016/04/65226>.
- Parapakpralai, C. (2008). *Between the lines*. Mahasarakham University.
- Satayanurak, A. (2016). *Changes in Thai Rural Society: From: “Peasants” to “Entrepreneurs”*. Matichon.
- Satayanurak, S. (2021). Life and family of Thai middle-class women and the formation of a new emotional regime. *Journal of Human Sciences*, 22(3), 188–212.
- Sodalee, K. (2021). The Social Structure and Lifestyles of Thai Prostitutes in Thai Literature during 1937–1966. *Academic Journal of Humanities and Social Sciences Burapha University*, 29(1), 1–25.
- Tailangkha, S. (2014). Gender and Sexuality in Modernism Aspect: A Case Study of Fuang Nakorn short stories by 'Rong-Wong-Savun and Puan Noom. *Journal of Humanities and Social Sciences*, 10(1), 9–49.
- William, M. R. (1997). Against Constructionism: The Historical Ethnography of Emotions. *Current Anthropology*, 38(3), 327–351.
- Wongpuapan, W. (1972). Takhli: Effects of War. *Sangkhomsat Parithat*, 10(8), 44–55.
- Wongsawan, R. (2009). *Takhli Tear without cry* (2nd ed.). Samanchonbooks.
- Wongsawan, R. (2009). *Sattahip don't say goodbye* (2nd ed.). Samanchonbooks.
- Wongsawan, R. (2011). *Ruby's junction* (2nd ed.). Samanchonbooks.